

Wolvenboek
Gedichtenbundel Onze Taal

5000 VENIJNIGE DICTEE WOORDEN

Onze Taal

prisma

Inhoud

Inleiding	7
1. Aanwijzingen vooraf	9
2. Algemene spellingprincipes	11
3. Aaneenschrijven	13
4. Streepjes	17
5. Apostrofs	19
6. Hoofdletters of kleine letters	20
7. Ei of ij?	22
8. Au of ou?	24
9. C of K?	25
10. Tussenletters	28
11. T of d of dt?	29
12. Accenten en trema's	31
Gebruiksaanwijzing bij de dictewoordenlijst	33
Dictewoordenlijst	35
Spellingoefeningen	221
Oefendictee	227

Inleiding

“De Zuid-Chinese maoïst op zijn przewalskipaard ging ervan uit dat hij ‘s anderendaags een feeëriek rendez-vousje zou organiseren ...”

Dit zou zomaar de beginzin kunnen zijn van een jaarlijks televisie-evenement: het Groot Dictee der Nederlandse Taal. Een à twee miljoen Belgen en Nederlanders kijken op die ene dag in december naar zestig zuchtende en zwetende landgenoten – en velen schrijven zelf ook mee, thuis op de bank, of gezellig bij vrienden of familie.

Dictees zijn populair. Ook bedrijven, verenigingen, bibliotheken en andere instanties organiseren geregeld een dictee met een flink aantal hersenkrakers. Het zijn wedstrijden op hoog niveau.

Wie bij het Groot Dictee dertig fouten maakt, hoeft zich daar absoluut niet voor te schamen: dat is zo ongeveer het gemiddelde door de jaren heen. Maar veel mensen zullen bij zichzelf denken: als ik me een beetje zou voorbereiden, zou ik vast veel minder fouten maken ... toch? Voor iedereen die dat weleens gedacht heeft, is dit boek gemaakt.

Voor in het boek staan in het kort (maar wel zo goed als volledig) de belangrijkste spellingregels. De hoofdmoot is een alfabetisch geordende lijst met ruim vijfduizend lastige dicteewoorden, die per stuk voorzien zijn van een korte toelichting over wat nu precies de valkuilen zijn van dat woord. Bij ongeveer honderd woorden staat een kadertje met achtergrondinformatie over de spelling of herkomst ervan.

We wensen alle lezers veel ‘spel’-plezier!

Taaladviesdienst, Genootschap Onze Taal

1. Aanwijzingen vooraf

Aanwijzingen voor het controleren van een dictee

Bij het Groot Dictee en de meeste andere dictees worden de officiële spellingregels gevolgd. De bekendste bron hiervoor is de *Woordenlijst Nederlandse Taal* uit 2005, beter bekend als het Groene Boekje. Ook dit boek gaat daar in eerste instantie van uit.

Voor wie een dictee wil beoordelen, volgen hier de gevallen die als fout moeten worden geteld:

- alle spelfouten (zoals: een *k* in plaats van een *c* of andersom, het ten onrechte weglaten of invoegen van een letter);
- het onjuiste gebruik van streepjes of het ontbreken daarvan;
- het niet (of onjuist) aaneenschrijven van samenstellingen;
- fouten tegen het gebruik van accenten, apostrofs, en trema's;
- het onjuiste gebruik van hoofd- en kleine letters.

Let op: in één woord zijn meerdere fouten mogelijk. Sommige dicteejury's hanteren een maximum van drie fouten per woord.

Aanwijzingen voor het voorlezen van een dictee

Niet alleen de dicteedeelnemers moeten zich aan bepaalde regels houden, ook degene die de tekst voorleest heeft een bepaalde verantwoordelijkheid. Hieronder de belangrijkste regels en voorleestips:

1. Lees in de dagen voorafgaand aan het dictee de tekst een aantal keer door. Markeer eventueel voor jezelf waar je op de intonatie of de uitspraak moet letten (zoek bij twijfel de juiste uitspraak op in een woordenboek). Geef eventueel ook aan waar je tijdens het voorlezen pauzes kunt of moet laten vallen, dit ook in het kader van het voorlezen in stukken (zie verderop).

2. Begin bij het voorlezen met de titel van het dictee: ook die moeten de deelnemers opschrijven.
3. Lees vervolgens eerst het hele dictee voor, en kondig dit ook aan, zodat men nog niet gaat meeschrijven.
4. Lees de tekst vervolgens per zin voor: eerst de hele zin, dan de zin in stukken (elk stuk twee of drie keer), ten slotte weer de hele zin.
5. Lees na afloop nog één keer het hele dictee voor.
6. Noem bij het in stukken voorlezen de leestekens die genoteerd moeten worden, zoals komma's, punten, puntkomma's en aanhalingstekens (niet de streepjes en apostrofs binnen woorden).
7. Vervolg het voorlezen in stukken als je merkt dat de meeste mensen uitgeschreven zijn.
8. Hou een rustig verteltempo aan en spreek natuurlijk; spreek woorden niet overdreven duidelijk of ongewoon uit, want daarmee kun je iets van de spelling verraden.

2. Algemene spellingprincipes

Principe 1: standaarduitspraak

Veel woorden worden gespeld zoals ze in 'het Algemeen Nederlands' worden uitgesproken. Daarom is het niet *huus*, zoals in veel dialecten gezegd wordt, maar *huis*, en niet *blaive* maar *blijven*.

Principe 2: herkomst van woorden (etymologie)

Veel van de woorden die wij dagelijks gebruiken, komen uit andere talen, zoals het Latijn, Frans of Engels. In de spelling is die herkomst vaak nog te zien. We schrijven niet *odeklonje* maar *eau de cologne*, niet *loozjee* maar *logé*, en niet *komppoeter* maar *computer*.

Ook bij de spelling van oorspronkelijk Nederlandse woorden kan de herkomst een rol spelen. Dat er een korte *ei* en een lange *ij* bestaan bijvoorbeeld, of een *au* en een *ou*, heeft alles te maken met de ontwikkeling van onze taal. Vroeger werden deze klanken verschillend uitgesproken. Wie de herkomst van een woord kent, heeft meer aanknopingspunten om het juist te kunnen spellen.

Herkomst speelt in het bijzonder een rol bij de 'geoniemen' en 'eponiemen': woorden die van (geografische) egnamen zijn afgeleid, zoals *przewalskipaard*, *bintje* en *yorkham*.

Principe 3: vormovereenkomst

Een woord of woorddeel wordt in principe steeds op dezelfde manier geschreven. Het is *hand* en niet *hant*, omdat het meervoud *handen* is. En het is *hij wordt* en *vindt zij* omdat het ook *hij loopt* en *lacht zij* is. Hierop bestaan twee belangrijke uitzonderingen:

- Aan het einde van een lettergreep komt geen *v* of *z*, maar *f* of *s*: niet *raav* maar *raaf*, niet *gevreezd* maar *gevreesd*.

- Aan het einde van een woord staat geen dubbele medeklinker: niet *eett* maar *eet*, niet *iets friss* maar *iets fris*, niet *wijsst* maar *wijst*.

Let op:

Deze principes werken soms door elkaar heen, en dat maakt het spellen af en toe weer lastig. Zo zijn er woorden uit andere talen overgenomen die wél op een *v*, een *z* of een dubbele medeklinker eindigen, zoals *pilav*, *jazz* en *skiff*. Ook zijn sommige leenwoorden aangepast aan de Nederlandse uitspraak of woordvormingsregels, zoals *akoestiek*, *paraplu* (Frans: *acoustique*, *parapluie*) en *kelner* (Duits: *Kellner*).

3. Aaneenschrijven

Een kenmerkende eigenschap van het Nederlands is dat je veel woorden kunt samenvoegen tot nieuwe woorden. Van *fiets* en *band* kun je *fietsband* maken, uit *fietsband* en *reparatie* is *fietsbandreparatie* te maken. En theoretisch kan dat oneindig doorgaan: *fietsbandreparatieset*, *fietsbandreparatiesetfabriek*, *fietsbandreparatiesetfabrieksdirecteurskamer*, etc. In de dagelijkse praktijk komen dat soort woorden vrijwel nooit voor en kiest men voor een andere formulering, maar in een dictee schrijf je ze aan elkaar.

Een woord dat is opgebouwd uit twee of meer andere woorden, heet een samenstelling. Hieronder volgen een aantal categorieën van veelvoorkomende samenstellingen. (Voor het eventueel toevoegen van een streepje: zie hoofdstuk 4.)

1. Samenstellingen van zelfstandige naamwoorden

Een *fietsband* is een bepaald soort band. Omdat *fiets* én *band* zelfstandige naamwoorden zijn, schrijf je *fietsband* (een soort band) als één woord. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld *adviesaanvraag*: dat is een soort aanvraag (namelijk voor advies), en omdat *advies* en *aanvraag* allebei zelfstandige naamwoorden zijn, is dit één woord.

2. Samenstellingen met drie delen

Het woord *lopendebandwerk* duidt op een bepaald soort werk: werk aan de lopende band. In de woordgroep *lopende band* staat een spatie, maar die verdwijnt zodra die woordgroep aan een zelfstandig naamwoord wordt gekoppeld. Zo ook: *langeafstandsloper* ('loper van lange afstanden'), *hogesnelheidstrein* ('trein met hoge snelheid') en *negenpuntenplan* ('plan dat uit negen punten bestaat'). Aaneenschrijven laat zien dat het niet om bijvoorbeeld een lange looper of een hoge trein gaat.

3. Samenstellingen met een naam

Namen worden vast geschreven aan het woord waarmee ze gecombineerd worden: *Philipslamp*, *Feyenoordsupporter*. Als de naam uit twee of meer delen bestaat met spaties ertussen, blijven die spaties staan in de samenstelling: *Tweede Kamercommissie*, *Middellandse Zeegebied*, *Groene Boekjeregulering*, *Dirk van den Broekfiliaal*.

4. Samenstellingen met anderstalige delen

Een deel van een samenstelling kan aan een andere taal ontleend zijn. Bijvoorbeeld *watermanagement*, *mailprogramma* en *teamgeest*. Soms komen zelfs meerdere delen uit andere talen: *managementteam*, *coffeeshop*, *publicrelationsbureau*. Ook hier geldt als hoofdregel: schrijf het aan elkaar.

5. Samengestelde werkwoorden

Er is geen allesomvattende regel die verklaart waarom je *gebruikmaken* aaneenschrijft en *misbruik maken* los, *ademhalen* aaneen en *water halen* los. Het enige wat je hierover kunt zeggen, is dat zulke woordcombinaties meestal één woord zijn als ze een soort ‘eenheid’ vormen – een combinatie met een eigen betekenis, die niet al te letterlijk meer is. *Water halen* betekent letterlijk dat je iets gaat *halen* (namelijk water), maar *ademhalen* betekent niet dat je iets haalt. Bij dictees geldt dat je moet uitgaan van hoe het in de naslagwerken staat. Sinds 1995 staat *gebruikmaken* in het Groene Boekje, ‘dus’ is het één woord.

6. Veelvoorkomende vaste woordcombinaties

Veel vaste woordcombinaties kunnen (na verloop van tijd) aaneengeschreven worden: *goedgebekt*, *hoogopgeleid*, *veelbelovend*, *zwaargewond*, etc. Vaste regels bestaan hiervoor nauwelijks. Enkele tips:

- Kleurnamen schrijf je vast aan woorden als *gestipt*, *geblokt* en *gevekt*: *blauwgeruit*, *geelgerand*, *groengekleurd*, *roodgeblokt*, *witgeverfd*, *zwartgeblakerd*, etc.

- Veelvoorkomende combinaties met een voltooid deelwoord of een tegenwoordig deelwoord zijn vaak aaneen: *veelgehoord, lichtgeraakt, zwaarbewapend, zwaarbewolkt; avondvullend, godvrezend, trendsetend*.
- Combinaties die wel wat lijken op de vorige, maar die zijn afgeleid van een zelfstandig naamwoord: *goedgehumeurd, goedgevormd, zoetgevoisd*, etc. Ze betekenen iets als 'voorzien van': *breedgeschouderd* is 'voorzien van brede schouders', *hooggehakt* is 'voorzien van hoge hakken'.

7. Combinaties van *er*, een voorzetsel en/of een werkwoord

Voorzetsels worden altijd zo veel mogelijk aan *er, daar, hier* en *waar* vast geschreven: *erbij, ervan, eraf, eropaf, daarop, hiernaast, waarmee, waarlangs*, etc. Maar dat geldt niet voor voorzetsels die deel uitmaken van het werkwoord. In *ervan uitgaan* hoort *uit* bij het werkwoord *uitgaan*, en het mag dus niet aan *ervan* vast worden geschreven. Dus het is: 'Als ik daarvan uit mag gaan' en 'Ik ga er niet van uit.' Hieronder een aantal veelvoorkomende voorbeelden:

- Wat heb je eraan gedaan?
- Ik kom eraan!
- Ze zijn erachter gekomen.
- Het ziet er naar uit dat ze failliet gaan.
- Laten we hiernaartoe gaan!
- Kunnen we daar nog onderuit komen?
- Nu komt het erop aan.
- Ben je daarop ingegaan?
- Kom op, we gaan eropuit!
- Wat wil je erover zeggen?
- Heb je hierover ingezet?
- Ik zie daartegen op.
- Gelukkig staat hier veel tegenover.
- Zij is ertussenuit geknepen.